

Tomas Wulf: Döredýän adamy iň az gyzyklandyrýan zat – başgalaryň özi baradaky pikirleridir

Category: Edebi makalalar, Hekaýalar, Kitapcy, Sözler
написано kitapcy | 26 январа, 2025

Tomas Wulf: Döredýän adamy iň az gyzyklandyrýan zat – başgalaryň özi baradaky pikirleridir TOMAS WULF: DÖREDÝÄN ADAMY IÑ AZ GYZYKLANDYRÝAN ZAT – BAŞGALARYÑ ÖZI BARADAKY PIKIRLERIDIR

Tomas Wulf / Fotosurat: Pack Memorial Library

«Eserlerine dünýäni ýerleşdirmäge synanyşyp, buýsançly ýagdaýda ýeňilen» ýazyjylaryň sanawynda Uilýam Folkneriň birinji orna goýan adamy Tomas Wolfyň hut özüdi.

Tomas Wulfuň žurnalist Meý Kameronyň sowallaryba beren jogaplary «News York Evening Post» gazetiniň 1936-njy ýylyň 14-nji martyndaky sanynda çap edildi.

Wulfuň pikir-düşünjeleriniň Folkner, Hemingueý ýaly otuzynjy ýyllardan soňky amerikan edebiyatynyň görnükli wekillerine nähili täsirini ýetirendigini şu gürrüňdeşlik ýene bir gezek aýdyň görkezýär.

Kemmän, goşman, goşmaça düşündiriş bermän Tomas Wulfuň pikirlerini bolşy-bolşy ýaly okyjylarymyzyň dykgatyna ýetirmegi makul bildik:

Thomas Wulf / Fotosurat: Pack Memorial Library

Döredýän adamy iň köp gyzyklandyrýan zat – başgalaryň özi baradaky pikirleridir.

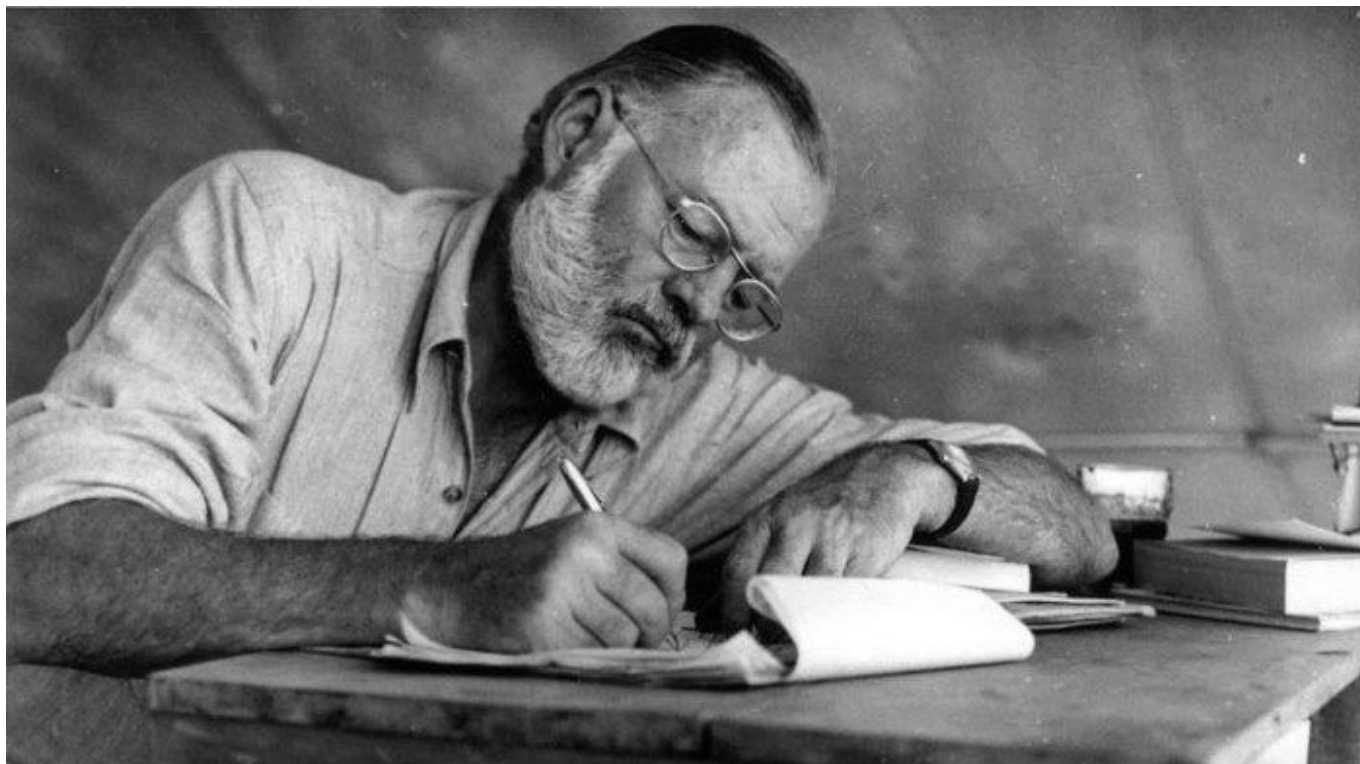
Haýsydyr bir ýazyjynyň üstünligini eşidenimde özüme otlukly gyjyt bermekden başga hiç zat duýmadym. Hakykatdanam başga ýazyjylara imrinme duýgusyny ýa-da olaryň ýeten üstünliklerine görübilmezçiligi ýa-ha döredijilik ukyby bolmadyk ýa-da döredijiligi eroziýa uçran adamlar başdan geçirip biler. Ýa-da hemmesinden erbedi – bu işde diňe ýarym-ýarpy mümkinçilikde döretme ukybyna eýe, biçäre we betbagt mahluklar: ortagürp döredijiler – olar has kämil eserleri döretmek üçin ýanyp-

tutaşsalaram, muny başarmaga güýçleri we zehinleri ýetmeýär. Hatda metbugat serişlerindr kimdir biriniň seniň bäsdeşiňdigini ýatlatmagam samsyklykdan başga zat däl. Men ikiýüzlilik edemok. Hakykatdanam şeýle pikir edýärim.

Ýene bir zat bar: Ýazyp otyrkaň başga adamlary pikir edeňok. Işiňi pikir edýärsiň, her gün işiňi. Meniň özümkilere-de, başgalaryň eserlerine-de tankydy göz bilen seredip oňarmaýandygymy aýdýarlar.

Men Hemingueýiň, Folkneriň eserlerini okadym. Olaryň biriniňem doly kämillige ýetmändigini we şindize çenli ýazanlaryndan has gowy kitaplary ýazyp biljekdigini arkaýyn aýdyp biljek.

Men hemişe Hemingueýiň juda ir çap edilen «Biziň wagtlarda» tapgyryny ýadyma salýaryn. Ol onçakly meşhur däl. Hemingueýi okanymda men bu zehiniň amerikan durmuşyndan syzlyp çykandygyny duýýardym we beýle ajaýyp eserler tapgyryny döreden adamyň Amerikanyň durmuşy barada uly kitap ýazmaga gorunyň ýetikdigi görnüp dur. Men ol kitaby haçan ýazarka diýip pikir edýärim.

Ernest Miller Hemingueý

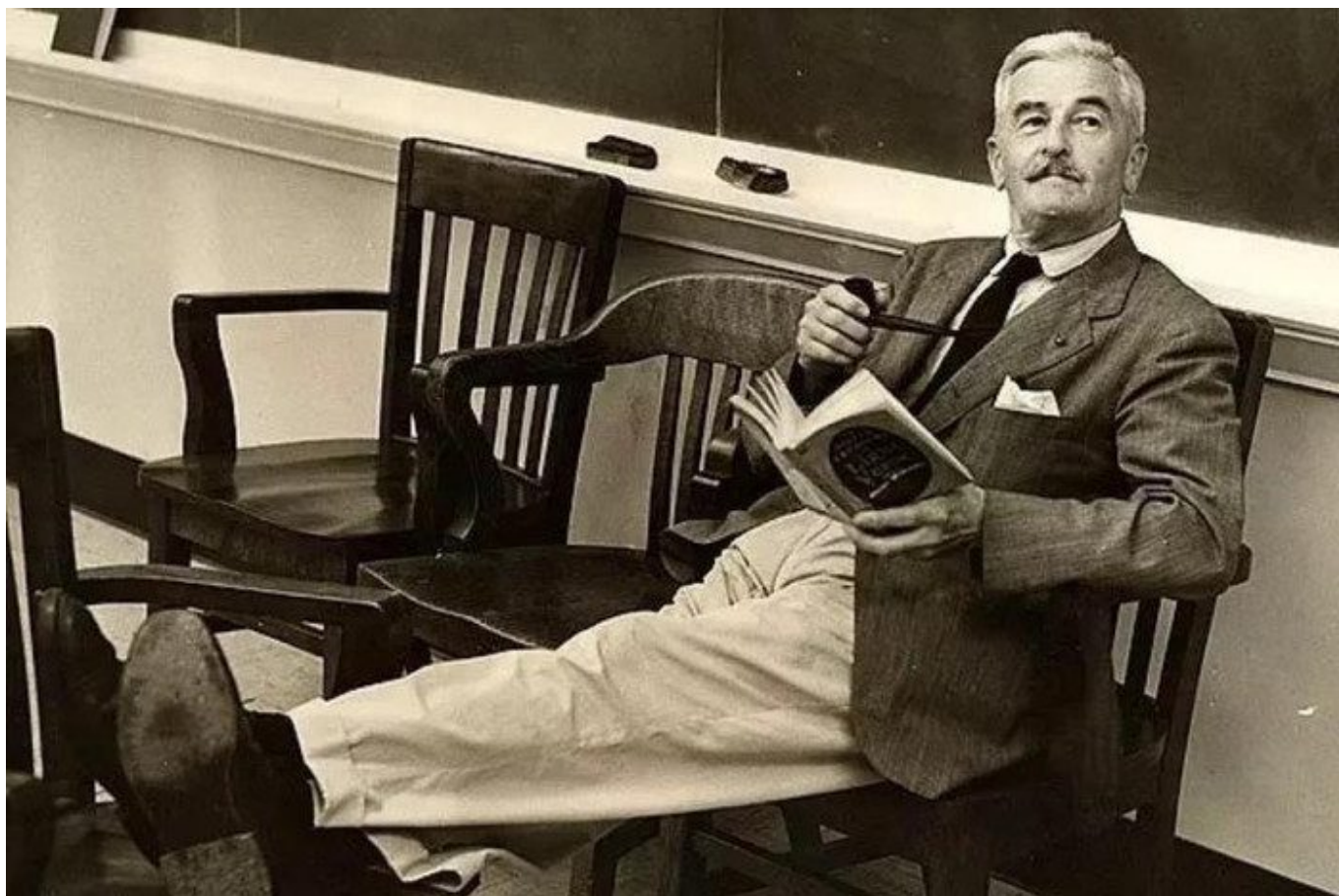
Hemingueýe asla meňzemeýän zehindigini pikir etmegimiň kyndygyna garamazdan şeýle zady Folkner üçinem aýdyp bolar.

Meniň pikirimçe Folkner serişdelerini ähli giňişlihi bilen indi edinip başlady. Çünki ol zehinine durmuşyň ähli ugurlarynyň açyk adamy.

Men «Ses we gazaby», «Düşegimde ölenimdäni», «Ybadathanany» okadym. Folkneriň geljekde nähili kämilleşjekdigi barada pylan zat diýip biljek däl, ýöne tümlügi, elhençligi we telbeligi ýazyp kanagatlanmajak derejede zehini bar. Ýer ýüzündäki hemme zat barada onuň ajaýyp düşünjesi bar. Bulam onuň her kitabynda diýen ýaly duýulýar.

«Düşegimde ölenimde» kitabynda okyjy diňe konkret ýagdaýyň elhençiligini duýanok, şol bir wagtyň özünde kitapda bu adamyň missisipili daýhan maşgalalaryň üstünden dykgatyňyza ýetirilen adam jynsny nähili bilýändigini we düşünyändigini düýpden duýýar.

Şuňa meňzeş zady men «Ses we gazapda» duýdum. «Ses we gazap» birnäçe tarapdan ajaýyp eser. Men şeýle güýçli fantaziýa we döredijilikli zehine eýe adamyň birileriniň aýdysy ýaly, belki-de, köne çarçuwasynyň içinde galjakdygyndan we ýeke tipli hekaýalar bilen çäklener öýdüp çekinýärim. Onuň obýekti öz-özünden çäksiz ulalma we giňeme aýratynlygyna eýe.

Uilyam Folkner

Hemingueýiň tejribesi we döredijilik gory uruş bilen gutarar öýdemok. Meniň pikirimçe Hemingueýiň iň esasy işi ýurdumyz hakdaky döretjek kyssasy bolar we ýazyjynyň öz tejribesinden, zehininden, pikirlerinden çogup çykar. Men öz tejribäme esaslanyp munuň şeýle boljakdygyna çynym bilen ynanýaryn.

Edil häzir Amerikada beýik ýazyjylaryň bardygyny-ýokdugyny bilemok. Belki, ýokduram. Emma öňümizdäki ýigrimi ýylyň içinde bizde ajaýyp kitaplaryň ýazyljakdygyna ynanýaryn. Isleseňiz, muňa içi boş lap urma diýip düşüniň. Şonsuzam men biziň «keramaty» özünden güýçli tankytçylarymyza hiç zady subut edip bilmerin. Emma meniň bu uran lapym juda güýçli. Näme sebäpden biziň Amerikamuzda gazanyň gapagyny galdyranoklar, gapagyň galdyryljak günü ýakynlaşýar.

Meniň pikirimçe Amerikada barada entek ýeterlik derejede eserler ýazylmady. Men «Missisipide durmuş», Mark Tweniň öz çagagyny we şägirt bolup işlän günlerini gürrüň berýän 200 sahypalyk eserlerini okap, bularyň kämilligine haýran galypdym. Munuň özi ýazyjynyň bu derýa baradaky beýan

etmelerine-de deyişli. Hamana adatdan daşary şahyrana romana öwrülen derýa her gezeginde onuň öz ykbalynyň we kyssanyň gürrüň berýän adamlarynyň ykbaly bilen kesişende ajaýyp eser orta çykýar duruberýär.

«Öz öýüni boýlan perişde» kitaby çykmanca men Uolt Uitmeni okamadym. Tankytçylar onuň maňa täsirini ýetirendigini aýtdylar. Men onuň maňa nähili täsir edendigini görmegi müwessa bildim. Hemmeleriň ony tankyt etmäge hakynyň bardygyna garamazdan, biz Uitmene buýsanyp bileris. Ol hemme zady bolşy-bolşy ýaly gürrüň berdi. Sözlerden zyýat setirleriniň arasynda Amerikada nähili pikir edilýändigini we obýektleri nähili şekillendirýändigini ýaly hrmme zady gürrüň berdi.

Meniň pikirimçe biz häzir belli bir derejede hem-ä şübhelik pikirlerden, hemem fetişlerden hem-de geçmişiň öňündäki gözboýagçylykly çokunmalardan azat. Men biziň täze wagty üçin we obýektleriň her dürli täze ýagdaýy üçin ýörgünlo täze dil döretmegimiz üçin gerek. Adamlar öz ýörite gepleşik dillerini tapmaly bolarlar.

Bu hökman bolar. Ganymdaky, beýnimdäki, kalbymdaky syzgyrlygyndan başca men munuň subutnamasyny bilemok. Binýady Twendir Uitmen tutdy. Olar munuň nämä eýerip biljekdigini görkezdi. Emma bu olary gaýtalamaýdygyny aňlatmaýar. Men diňe öz ýurdumyzyň we durmuşumyzyň heniz şol terzde şekillendirilmändigini, ýurdumyzyň ee durmuşumyzyň soňuna çenli suratlandyrylmändigini pikir edýärin.

Tomas Wulf

Men ýazyjylaryň köpüsini tanamok. Mende şeýle pikir döredi: Adam bir zatlar döredende edebiyat dünýäsiniň, tankytçylaryň netijä gelýän, beýlekilerden has köp ýazyjylaryň biri-birleri hakda bir zatlar diýýän, hatda okyjy we tankytçy pikirleriniň öňe sürülýän böleginden daşda bolýar. Meniň gelen netijäme görä, ýaşlaryň köpüsi meniň edenimi edýär we her biri özüne mahsus görnüşde öz şahsy dünýäsini, öz Amerikasyny, öz ownuklt-irili dünýäsini döredýär. Döredýän adamy iň az gyzyklandyrýan zat – başgalaryň özi baradaky pikirleridir.

10-12 ýyl öň hemmeler ýazmak üçin Pariže gitmelidiginiň pikirini edýärdi. Menem gitdim. Megerem meni hiç bir edebi topary tanamaýanlygym halas edipdi we men aldygyna ýazýardym. Indi ýazmak üçin hiç kim hiç ýere gidenok. Ýöne men gitmek bilen Amerikany doly başga görnüşde duýdum.

Soňky ýyllarda kämahal menden «proletariat edebiyaty» barada näme pikir edýändigimi sorayarlar. Käbir adamlar hatlarynda ýa-da tankydy synlarynda meni howaýy «raýatlyk düşünjeden» binesiplikde aýyplaýardy. Muňa jogap beresim gelenok. Meniň

ýerime ýazan eserlerim jogap bersin. Beýleki ýazyjylar ýaly menem ölmän galaryn ýa-da eserlerim bilen bile ölüp giderin. Ýöne meniň şuny aýdasym gelýär.

Men zähmetkeş, öz durmuşyny özi gazanan adamlaryň arasyndan çykdim. Meniň şahsy instinktinden dörän simpatiyalarym işçiler synpynyň hatarynda. Size awtobiografiýa esasynda ýazýan ýazyhy diýip bilerler, gowşak taraplaryňyzy görkezip bilerler. Emma öz halkyňyzy soňuna çenli öwrenmeseňiz, oňa soňuna çenli akyl ýetirmeseňiz işleriňiz hiç haçanam isleýşiňiz ýaly ugruna bolmaz. Bu adamlaryň sakasy we köki siz bolmaly. Sebäp olary döreden özüňiz. Öz halkyňyzy ilik-düwme tanamadyk bolsaňyz, dogrusy siz, haýsydyr bir alym jemgyýetiň gurluşynda haýsydyr bir orna eýe adamlar, jemgyýetçilik şertler, ykdysady ýagdaýlar barada näme aýdyp bilersiňiz?

Raýatyň aňynyň astynda nämüçin konkret dogmatlar sistemasynyň bolmalydygynyň sebäbine düşünemok.

Ýaş ýazyjy şan-şöhret gözleýändirin öýdýär. Ol üstünlige gereginden artyk üns berýär. Öwgi, gonorar, aýal-gyz artyberse, hemme zatdan ötri başga zada teşnedigini duýýar: eserini kämilleşdirmek, durmuş synlarynyň baýlygyny artdyrmak we goruny çuňlaşdyrmak.

Otuz bäş ýaşadym we gürrüňi edilen üstünligi kabul etmeyändigimi aýdyp, ýüregimi ýaralap bilmerin. Emma häzir ol üstünligiň meniň üçin öňküsindenem ähmiýeti az.

Ýigrimi ýaşymda men özümi juda akyllydyr öýdýärdim. Yzly-yzyna pelsepewi sistemalary we ykdysady teoriýalary özleşdirýärdim. Emma indi hemme zat menden gaçýar we täze pikirleriň ähmiýetli bolan ýagdaýynda şol pikirler kem-kemden kämilleşme müddeti üçin sabyr edýär.

Emma döredijilik barada gürrüň açylanda bärde hasaba goşan zatlaryň ara girýär. Ýaş ýazyjy öz durmuş synlaryny aç-açan beýan edip, olary Bill Jonsyň ýa-da Tom Grantyň başdan geçirenleri ýaly edýär. Diňe ýygy-ýygydan şol şahsyýetiň özüni görendigini göz öňüne tutup, azajyk örtmek şerti bilen kyssasyny bu şahsyýetiň gurşawynda gurýar.

Ýeri gelende men bärde «awtobiografiýa» we «awtobiografiýa goldanyp ýazýan ýazyjylar» barada bir zatlar aýtsam gowy

bolardy (emma her ýazyjy belli bir derejede «awtobiopgrafiýa goldanyp» ýazýar).

Köplenç düşewündime seredip, meni iň soňky kategoriýa degişli edýärdiler. Meniň pikirimçe ýazyjylaryň köplenç awtobiografiýa goldanyp ýazmagynyň sebäbi adamyň özüni subut etmegi ýa-da özünden gahryman döretmegi bolman, üznüksiz ýazma talabyny duýýan adamyň ýasyjynyň hut özüniň bolmagydyr. Ýazmaly bolsa-da ýazman ýören we bu güýmenje barada hiç zat bilmeýän adam B.Jonsyň ýa-da T.Grantyň terzinde hötdesinden gelip biljek gahrymanyny döredýär.

Ýaş awtor ýoluna dowam edende, Bill Jons ýazyjynyň sözünü dogry çykarmak üçin döreden gahrymany bolmaga az eýerýär. Ýazyjy ony öz tejribeleri bilen şeýle bir baýlaşdyrma ukybyna eýe bolýar welin, B.Jonsyň we T.Grantyň tejribesi ähli adamzat bilen gatnaşyklary, özleriniň hemmetaraplaýyn utgaşykly bolmalary arkaly täsin we möhüm ýagdaýa öwrülýärler.

Muňa raýatlyk düşünjesi diýilmeýän bolsa, bärde nähili başga söz tapmaly boljakdygyny men-ä bilmeýärim.

Maýis ALIZADE.

Ýekşenbe, 09.06.2024 ý. Edebi makalalar